

Тамара Бакіна
кандидат філологічних наук, доцент
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ

ФЛОРИСТИЧНІ ОБРАЗИ В КАЗКАХ ТА ІСТОРІЯХ Г.-Х. АНДЕРСЕНА

Ніщо так не відсвіжує душу.
Френсіс Бекон „Про сади”
(Of Gardens. Francis Bacon, 1625).

Використання флористичних образів у казках Андерсена – периферійний, але значимий елемент його текстів. Казки та історії „ виростають з дійсності”[1],

послідовно й точно відтворюють побутові реалії, уявлення і звички людини початку ХІХ століття: прогулянки на природі – у парку, саду, лісі – стають важливим фактом дійсності та фактором творчості для митця, відбивають філософію, естетику романтичного стилю. Іншою, відмінною від попередньої епохи, виявляється семантика ландшафту, рослин, квітів [3;4;5].

Одвічно наявність власного саду, парку, що оточував віллу, замок чи палац, символізувала владу, демонструвала статус, заможність. У культурі сад традиційно асоціювався із „золотим віком”, втраченим раєм. Паркові території були закритими й малодоступними для загалу. В добу романтизму формується традиція парку як відкритого громадського простору, у такі по-новому організовані пейзажні парки (Гайд - парк, Ріджентс-парк, Річмонд-парк в Англії, загальноновизнаній батьківщині романтичних парків; Малий Тріанон, Монсо, Багатель, визначний парк Ерменонвіль з могилою Руссо у Франції, германські парки: Сан-Сусі, Мускау, Англійський сад у Мюнхені) для прогулянки і споглядання поспішають приїжджі мандрівники, обивателі, люди різних соціальних станів. З казки Андерсена „Кресало”(1835) дізнаємося, що солдат „жив весело: ходив в театри, їздив кататися в королівський сад” [2]. Сад в досліджуваних текстах усвідомлюється й сприймається як велика цінність. Навколо багатой садиби („Доля будяка”, 1868) облаштовано чудесний сад з рідкісними деревами та квітами: „Гості, які наїздили в маєток, захоплювалися садом; міщани та селяни з околиць умисне приїздили сюди в неділю чи у свято просити дозволу оглянути його; являлись сюди з тою ж ціллю й учні різних шкіл зі своїми учителями”; „Жив-був бідняк;...Першою і головною окрасою його садочка стала червона, кисла горобина, але росло в саду й одне грушеве дерево, лише без плодів” („І в щіпці часом ховається щастя”, 1869) [1].

Основою стилістики романтичного саду стає природний ландшафт, орієнтований на поєднання національної та екзотичної рослинності, його мета – викликати зміну настроїв, емоцій, вражень, спогадів, які досягалися різноманітними, добре продуманими прийомами садового мистецтва [3, 4, 5]. Модель ідеального простору в казках Андерсена передбачає обов’язковість

пейзажного саду („ Соловей”, „ Русалонька”, „Гидке каченя”, „ Снігова королева”, „ Дюймовочка”, „ Всяк знай своє місце”, „Садівник і господарі”, „ Доля будяка”) або його імітацію (на даху будинку у великому місті можна дозволити собі лише куц троянд у дерев’яних ящику („ Снігова королева”) чи стебло гороху („ П’ятеро з одного стручка”), містить короткі чи достатньо розлогі описи основних його елементів: покручені доріжки поміж дерев, вдовж річкового берега чи штучної водойми, пагорб зі старим самотнім деревом на вершині, зелені луки, ароматні сезонні квіти й трави. Так екзотичність й чарівність, іншість парку, розташованого на морському дні („ Русалонька”), у підводному царстві, створюється лише невластивим земному простору кольорами – темно-сині, голубі фіолетові відтінки листя й стебел, але загалом відповідає звичними реаліями садової стилістики (великий сад, могутні дерева, золоті плоди, яскраві квіти) й поєднується із буколічним побутом, характерними для дозвілля реальних королівських родин Європи (молочна ферма Марії - Антуанетти у Версалі, грядки для дітей Єлизавети II у Павловську тощо). Шестеро доньок морського царя, молоді русалки, теж мають свої квіткові грядки, на яких вирощують вподобані квіти. Русалонька виділяється, бо її „ клумба – кругла, як сонце, а квіти яскраво-червоного кольору” [2]. Меланхолійний настрій, мрійливість русалоньки передає вибір дерева (плакуча червона верба), посадженого біля прекрасної білої мармурової статуї хлопчика. Таким чином письменник, вдаючись до загальновідомої християнської символіки, натякає на появу й можливий розвиток основного конфлікту, наділяє героїню романтичним світовідчуттям.

З біографії Андерсена відомо про його захоплення природничими науками, ботанікою, великий інтерес до рослинного світу, використання цих знань у творчості. Квіти й рослини (через антропоморфність образів) описуються письменником у відповідності до романтичної традиції як складно влаштований світ, порівнюваний зі світом людей. Андерсен не порушує ботанічний контекст, точно вказує ботанічні назви багатьох рослин, дерев кущів, водяних рослин квітів й ароматних трав, змальовує їх середовище й визначальну рису. Частина казок поєднує художнє й пізнавальне значення: „ Льон”, „ Садівник і господарі”. „

Пролісок”, „ Історія року”. „ Щасливе сімейство”. Широка палітра „ диких” рослин, увиразнено національних, данських, – зарості кропиви біля канави, велетенське листя лопуха, як непролазний ліс, ромашка, конюшина, солодка, голубі квіточки льону, густі кущі терну, шипшини, аромат біленьких квітів бузини, жовте латаття, стрілки осоки – контрастує із аристократизмом, витонченістю екзотів: півоній, троянд, гіацинтів, білих водяних лілій. Останні у пріоритеті серед садівників. Ними прийнято захоплюватися. Письменник захоплюється, проте не завжди. Йому відкрита „ краса будяка, рослини, яку люди зневажають; лопуха, також усіма нехтуваної рослини”[1]. Тюльпаноманія, що почалася в голландському Антверпені XVII ст., була нетривалою в часі, все ж красива квітка прижилася у європейських парках. Андерсен теж обирає тюльпан як місце чудесного народження крихітної дівчинки („ Дюймовочка”, 1835).

Квіти співвідносяться із різними персонажами казок, і такий зв’язок не є випадковим: Дюймовочка – „ ніжна й лагідна як пелюстка троянди”[1]. Йдеться не лише про захоплення трояндою, яка завжди вражає уяву, маємо вияв приналежності іншого світу, вічність цих рис, на відміну від тимчасового стану квітки.

Обов’язкова вимога до облаштування романтичного, пейзажного саду, що відображає філософію, естетику та садову стилістику свого часу, – настійна людська задача бачити, спостерігати, фіксувати стани природи, зміни дня, погоди, пір року і викликати відповідний емоційний стан. Емоційною домінантою визнається мінливість, швидкоплинність часу, скінченність буття. Таке нерозривне для романтизму поєднання теми щастя та смерті, яку завжди умисно викликають романтичні сади XIX ст., виокремлює й пояснює Д. Ліхачов, згадує про реальні та несправжні поховання як атрибут саду [3]. Відповідно територія кладовища осмислюється й зображується Андерсеном як „ тихий” сад, де на могилі „ квітнуть білі троянди” (відома традиція садити дерево на честь народження людини, квіти й дерева садять як пам’ять про людину), де „ свіжа від сліз трава і холодний туман” („ Соловей”, 1843; „ Свинопас”, 1841; „ Ельф трояндового куща”, 1839). Після чудесного балу, прокинувшись вранці, Іда („ Квіти маленької Іди”, 1835) не

лякається смерті, нехай це лише смерть квітів, і знає, що потрібно чинити: дівчинка „ взяла картонну коробочку, у якої на кришці була намальована гарненька пташечка, відкрила її і поклала туди мертві квіти. – Ось вам і домовинка! – сказала вона” [2]. Наведені та інші подібні фрагменти казок для дітей Андерсена викликають у сучасних читачів несприйняття, бо відокремлені від авторського світогляду.

Культурологічні коментарі побутових реалій та уявлень, знакових для епохального часу й культури, розширюють межі інтерпретації літературних явищ та формують чуттєво-наочні образи поза літературою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерсен Г.-Х. Собрание сочинений: В 4 т.[Електронний ресурс] /Г.-Х. Андерсен. пер. з дан. П. Ганзена, А. Ганзен – Режим доступу до джерела: <https://flibusta.site/a/17415>

2. Андерсен Г. –Х. Казки .[Електронний ресурс] / Г.-Х. Андерсен. пер. О. Іваненко – Режим доступу до джерела: https://ae-lib.org.ua/texts/andersen__eventyr_og_historier__ua.htm

3. Лихачев Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей. [Електронний ресурс] / Д.С.Лихачев. – Режим доступу до джерела: http://books.totalarch.com/poetry_of_gardens_semantics_of_garden_and_park_styles

4. Сокольская О.Б. История садово-паркового искусства: учебник. .[Електронний ресурс] / О. Б. Сокольская. Режим доступу до джерела: <https://kk.convdocs.org/docs/index-52841.html>

5. Курбатов В. Я. Всеобщая история ландшафтного искусства. Сады и парки мира. – М.: Эксмо, 2007. – 736с.